

COINCIDÈNCIES LÈXIQUES ENTRE EL CATALÀ I L'HONGARÈS (Conferència de clausura)

INTRODUCCIÓ

Tractant-se de dues llengües allunyades tant genèticament com geogràficament, idiomes que no han vehiculat cultures i literatures d'impacte universal, no haurà de sorprendre'ns que les coincidències que ens proposem d'examinar siguin escasses. Les trobarem en una quantitat mínima en forma de manlleus (mots d'origen català en hongarès i paraules procedents de l'hongarès en català). Representen una quantitat més considerable els llatinismes, l'adopció dels quals fou general de part de quasi totes les llengües romàniques des del moment que es convertiren en llengües escrites, i que tampoc no són aliens a l'hongarès pel fet que a Hongria el llatí era la llengua de l'administració i de les ciències fins ben entrat el segle XIX.

En desenvolupar el nostre tema, utilitzarem en primer lloc els diccionaris etimològics d'ambdues llengües: en cas de l'hongarès, el diccionari històric i etimològic de la llengua hongaresa, dirigit per L. Benkő (*MTEsz*, tres volums i un volum d'índex), i el recent diccionari etimològic, en un únic volum, dirigit per G. Zaicz (*ESz*); en el cas del català, els diccionaris etimològics de J. Coromines, tant el català («Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana», *DECat*) com els castellans («Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana», *DCEC*, i el «Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico», *DCECH*). Hem consultat també el «Diccionari etimològic» de J. Bruguera. De vegades hem recorregut al «Corpus textual informatitzat de la llengua catalana» (*CTILC*) de l'Institut d'Estudis Catalans i al «Corpus Diacrònic del Español» (*CORDE*) de la Real Academia Española, ambdós accessibles en línia.

CATALANISMES DE L'HONGARÈS

—**árenda** (*1a doc.*: 1562) 'arrendament', i el seu derivat **árendás** (*1a doc.*: 1673) 'arrendatari', mots hongaresos avui antiquats, tot i que el segon sobreviu

com a cognom d'una certa freqüència (a l'actual guia de telèfons de Budapest, hi figuren deu persones que el porten). Segons els diccionaris etimològics hongaresos, el catalanisme va arribar a l'hongarès vehiculat pel llatí medieval. El *DECat* (s. v. **retre**) es refereix al verb castellà *arrendar* com a probable catalanisme, i menciona també el sard (logudorès) *arrendare* del mateix origen, però sembla desconèixer l'expansió del substantiu català i dels seus derivats a tota una sèrie de llengües de l'Europa Central i Oriental (el *MTEsz* n'enumera el serbocroat, el txec, el polonès i el rus). El mateix Coromines, en nota a l'article **retre** del *DECat*, comenta la informació del *REW* segons la qual el substantiu romanès *arendă* i els seus derivats són d'origen català, però opina que deu tractar-se de «lapsus o errata tipogràfica» (o sigui, quan el *REW* diu «Kat» hauria de dir «Lat»), i que el mot romanès procedeix probablement del venecià o del dalmàtic. A la llum de les informacions dels diccionaris etimològics hongaresos hem de pensar que, al *REW*, hi consta exactament el que volia dir el seu autor, W. Meyer-Lübke: el romanès *arendă* és un catalanisme. Considerant que els romanesos, de ritu ortodox, no han usat el llatí com a llengua administrativa, religiosa o científica, hem de postular l'existència d'una llengua transmissora entre el llatí medieval i el romanès. Aquesta funció transmissora podia ben correspondre a l'hongarès, hipòtesi avalada pel fet que la paraula romanesa *arendă* es documenta primer (1748) al sud de Transsilvània, administrativa-ment hongaresa. (Per a més detalls, vegeu Tamás 1966.)

—**barakk** (*1a doc.*: 1738 - 1743) 'construcció provisional, nau (d'un campament o d'una presó)'. Els diccionaris etimològics hongaresos desconeixen l'origen català d'aquest mot, i afirmen que va néixer en espanyol. Coromines, basant-se en la primerenca i profusa documentació de *barraca* en català, no dubta a assignar-li aquest origen. A més de relacionar la seva etimologia amb *barra* o *barro* (com és tradicional, i com fan també els diccionaris hongaresos), avança tota una sèrie d'hipòtesis etimològiques. En el cas de la forma hongaresa observem la simplificació de la *rr*, i la geminació de la *c* etimològiques, fenòmens que tenen un perfecte paral·lelisme amb *barokk* 'barroc', un altre internacionalisme entrat en hongarès.

—**katalán** (*1a doc.*: 1573), 'català', mot hongarès la primera documentació del qual s'ha reulat considerablement aquests darrers decennis: el primer volum del *MTEsz*, del 1970, el documentava de gairebé tres-cents anys més tard, del 1862. La nova data, establerta per l'*ESz*, correspon a una carta del rei Maximilià I (II com a emperador romanogermànic), qui hi parla d'una mena de «pruna verda i força allargada de la qual els hongaresos en diuen *kathalán szilva*», o sigui, 'pruna catalana'. L'ocurrència del 1862 es dona en la traducció hongaresa de la *Légende des siècles* de Victor Hugo, en la combinació *katalán kés*, o sigui, 'ganivet català'. El topònim corresponent, **Katalónia** 'Catalunya', després de l'hàpax **Katilonia**, del 1533, es documenta a partir dels inicis del segle XVIII (Kiss 1988). Malgrat l'aparició relativament primerenca del gentilici

i del topònim, fins fa poc no devia ser popular ni freqüent cap dels dos mots. Prova n'és que el pintor hongarès József Rippl-Rónai, que —invitat per Maillo— el 1899 va passar una temporada a Banyuls, a les seves memòries usa *kataláni* i, respectivament, *Katalánia*. (Informació que dec a l'amic K. Morvay. Vegeu també Morvay 2005.) Els dos termes han esdevingut de domini públic només després del franquisme, vehiculats pel procés de formació de l'estat de les autonomies, modèlic per a les minories hongareses de fora d'Hongria, pel turisme hongarès i, en no petita mesura, pels èxits del Barça.

—**majolika** (*1a doc.*: 1788), 'majòlica', mot que arriba a l'hongarès des de l'italià (*maiòlica* < llat. MAIORICA 'Mallorca'), llengua en la qual designava productes fets amb una tècnica hispanoàrab. Potser en aquest cas seria millor parlar d'un italianisme entrat en totes dues llengües, però el *DECat* poc ens ajuda a aprofundir quan ens adverteix que «en aquest llibre no es tracta dels mots provinents de NLL, com aquest italianisme de *Majorica* 'Mallorca'».

—**majonéz** (*1a doc.*: 1847), 'maionesa'. Els diccionaris etimològics hongaresos es fan ressò de l'anècdota segons la qual la primera salsa maionesa es va preparar a Maó, l'any 1756, arran de la conquesta francesa de Menorca.

—**manréza**, 'casa d'exercicis espirituals' i 'reunió consultiva informal', terme que no consta als diccionaris hongaresos, siguin descriptius, siguin etimològics, i que tampoc no pertany al meu lèxic personal. L'he descobert, en la seva primera accepció, en un diccionari d'estrangerismes de recent publicació (Tótfalusi 2005), i l'he localitzat per internet en la segona. Sobra dir que es tracta d'un derivat del topònim català Manresa, amb referència als exercicis espirituals i meditacions que va realitzar Sant Ignasi de Loiola prop d'aquesta ciutat.

—**sáfrány** (*1a doc.*: c. 1395), 'safrà', arabisme que segons Coromines va passar directament des de l'àrab a les llengües romàniques meridionals, o sigui, al català (*safrà*, *1a doc.*: 1249), al castellà (*azafrán*, c. 1270), al portuguès (*açafrão*, 1273) i a l'italià (*zafferano*, s. XIV). Els diccionaris etimològics hongaresos indiquen l'italià com a probable font de *sáfrány*, però el fonetisme del mot suggereix més aviat que fou la paraula catalana la que va arribar a l'hongarès per una cadena de transmissions difícil de reconstruir.

—**trafikál** (*1a doc.*: 1795), verb hongarès que ha tingut les accepcions de 'comerciar' i 'intrigar', i que avui s'usa en la de 'xerrar, fer petar la claca'. Els etimòlegs hongaresos el deriven de l'italià *trafficare*, i no exclouen que aquest sigui manlleu del català *trafegar*. Coromines es decanta, però, per un hipotètic verb del llatí vulgar, probablement *TRANSFRICARE, que en català va transformar-se en *trafegar*, verb que té una «nombrosa parentela en les altres llengües romàniques del Sud», entre aquestes, l'italià. Sembla, doncs, que hàgim de renunciar a aquest suposat catalanisme indirecte de l'hongarès.

HONGARISMES DEL CATALÀ

—**cotxe** (*1a doc.: 1559*). Coromines, sigui en els seus diccionaris etimològics castellans, sigui en el *DECat*, es mostra reticent a acceptar que aquest mot català (i tants d'altres de semblants en altres idiomes) vingui de l'hongarès *kocsi* [kotʃi], adjectiu substantivat de la primitiva combinació de *kocsi szekér* 'carruatge de Kocs', en què aquest últim terme és el nom d'una població a la carretera que portava de la capital hongaresa a Viena. A Kocs hi havia una parada de diligències, i sembla que al poble hom hi fabricava un tipus especial de vehicle que després es va propagar a altres països justament amb la seva denominació. El raonament de Coromines és difícil d'interpretar. Citem el que diu a l'entrada *cotxe* del *DECat*:

Sobre si el mot ve en definitiva de l'hongarès o del txec, vaig donar la bibliografia i les dades màximes en el *DCEC* (I, 831). Els testimonis contradictoris s'expliquen per la confusió corrent a l'Oest entre Hongria i Eslovàquia, que és on sembla que apareix el primer document del mot (escrit *koczi* en text alemany), l'any 1440, a la ciutat de Kóšice (uns 200 km. al NE. de Budapest i a 25 de la frontera txecoslovaca-hongaresa); ¿seria potser contracció del nom de la ciutat mateixa?

Hem d'entendre que per a Coromines eslovac i txec són la mateixa cosa? Hem d'entendre que, al mestre, li escapà el fet que fins a l'acabament de la Primera Guerra Mundial Hongria i Eslovàquia es confonien efectivament, perquè la segona era part de la primera? I finalment, ¿cal pensar que Coromines no sabia que el sud de l'actual Eslovàquia fou (i és) poblada no només per eslovacs, sinó també per hongaresos i alemanys? Els arguments contraris a l'origen hongarès de *cotxe* (exposats silenciant-ne els favorables...) no ens resulten convincents, i sembla que el nostre cas no és excepcional: el *Diccionari etimològic* de Jordi Bruguera accepta sense reserves l'origen hongarès de *cotxe*, i això que poques vegades s'allunya de les propostes dels diccionaris de Coromines. (Vegeu també Asztalos 1994, Morvay 1998.) De tota manera, hem de reconèixer que Coromines no és l'únic etimòleg, ni de bon tros, que dubta de l'origen hongarès de *cotxe* i les formes paral·leles d'altres llengües romàniques. El dubte pot tenir una base semàntica: el *kocsi* 'cotxe de cavalls' de l'hongarès actual és un mitjà de transport més aviat modest, mentre que el *cotxe* del segle XVI era un vehicle de luxe, del qual el *Diccionario de autoridades* afirma que «son varias las invenciones que se han introducido en la hechura y figura, como también para la conveniencia y adorno», i que *El rey Bamba* de Lope de Vega, de l'últim decenni del segle XVI, defineix com «un carretón de terciopelo aforrado». (Cita procedent del *CORDE*, en què es poden localitzar nombrosos textos que blasmen la fastuositat i la presumpció dels *coches*.) Però la contradicció només és aparent: als segles XV i XVI hi havia a Hongria dos tipus de *kocsi*, i va ser el de luxe que es va estendre per Europa (Fogarasi 1962, 1963). És curiós d'observar

que modernament s'ha produït una ampliació paral·lela del significat tant del *kocsí* hongarès com del *cotxe* català: avui l'un i l'altre tenen l'accepció 'automòbil de turisme' i la de 'vagó de tren'.

—**dòlman**, mot no recollit pel *DECat* (tampoc pels diccionaris castellans de Coromines), però que consta al *DIEC-2* amb les dues definicions següents: «**1.** Abric llarg amb mànigues que porten els turcs. **2.** Jaqueta usada pels húsars, adornada amb cordons i amb les mànigues sense ficar.» Segons el diccionari *MTEsz*, l'hongarès *dolmány* es documenta cap al 1405, i partint d'aquesta llengua es va propagar a molts idiomes europeus com a terme tècnic de la indumentària militar. I seguint aquesta pista (terminologia militar referida a la cavalleria lleugera hongaresa, la dels *hússars*) descobrirem un parell més d'hongarismes en català.

—**hússar** (*1a doc.*: 1839, diccionari de Labèrnia). Considerant que els mots recollits per un diccionari no acostumen a ser novetat, podem estar segurs que *hússar* ja s'usava en català abans del 1839 (la primera documentació de *húsar* en castellà és el diccionari de Terreros, acabat de redactar el 1765). L'hongarès *huszár* com a terme militar es documenta el 1481, i representa l'evolució semàntica no gens inaudita d'una paraula serbocroata que significava 'lladre' i que s'havia encreuat amb l'italià *corsario*. El *DCECH* de Coromines dona compte també d'una altra proposta etimològica, expressament rebutjada pel *MTEsz*: relacionar *huszár* amb el numeral hongarès *húsz* 'veinte'. Aquesta proposta no reapareix al *DECat*, però tampoc no es refuta: l'article *hússar* del *DECat*, reduït al mínim, ens remet a la parella *DCEC/DCECH*. Avui en hongarès els derivats de *huszár* tenen una connotació altament positiva, així l'adjectiu *huszáros* 'expeditiu, espabilat', o el compost *huszárvágás* 'cop d'efecte'.

—**magiar**, essent gentilici, no consta als diccionaris etimològics catalans. Als diccionaris monolingües, descriptius (catalans i castellans), hi sol figurar amb definicions que suposen una diferència semàntica entre aquest mot i *hongarès*. Així, l'entrada *magiar* del *DIEC-2* remet a *hongarès* només en la seva tercera accepció, per tant hem de deduir que les dues primeres («individu d'un poble que envaí i conquerí Hongria el segle IX» i «relatiu o pertanyent als magiars») en són deslligades. Al *Diccionario de la Real Academia Española* falta fins i tot aquesta remissió, i una al·lusió a l'idioma («se dice del individuo de un pueblo de lengua afín al finlandés, que habita en Hungría y Transilvania») reforça encara més la idea que hongaresos i magiars són dos pobles diferents que parlen llengües diferents (Faluba 1995). Naturalment, aquesta distinció és errònia: el català *magiar*, adaptació de l'hongarès *magyar* (on el dígraf *gy* representa una *d* palatalitzada), hauria de considerar-se un sinònim estilístic (elevat?, rebuscat?) d'*hongarès*. La sinonímia és evident, per exemple, al conte *El geni magiar* de Pere Calders (1979), per a qui Budapest, una ciutat *magiar*, és la capital *hongaresa*. Pel que fa a aquesta última paraula catalana (i les correspo-

nents d'altres llengües, així el llatí *hungarus*, l'espanyol i portuguès *húngaro*, l'italià *ungherese*, el francès *hongrois*, etc.) procedeix d'una denominació turca del poble magiar, transmesa cap a l'occident europeu per llengües eslaves. Els hongaresos desconeixen la denominació forana (o la coneixen com un terme llatí), i s'autodefineixen únicament com a *magyar*, mot autòcton —documentat ja el 870— que té una àmplia derivació, p. ex. *magyaráz* 'explicar', o sigui, dir-ho en hongarès, la llengua més entenedora possible. L'adverbi fossilitzat *magyarán*, sovint en la frase *magyarán szólva*, correspon a la frase catalana '(parlant) clar i català'.

—**sabre** (*1a doc.: 1701*). Segons Bruguera, qui amplia la informació del *DECat*, ve «del francès *sabre*, íd., i aquest de l'alemany antic *Sabel* (alemany modern *Säbel*), íd., probablement manlleu pel polonès *szabla*, íd., i aquest, de l'hongarès *zsablya*, íd.». Els diccionaris etimològics hongaresos sota *szablya* (que Bruguera grafia erròniament) ens expliquen que l'origen d'aquest mot hongarès, documentat a l'últim quart del segle xv, no és del tot clar, però que els hongaresos van tenir un paper destacat en la seva difusió a l'Europa occidental. Els diccionaris de Coromines alludeixen a la proposta de relacionar en hongarès *szablya* i el verb *szabni* 'tallar', proposta que, segons el *MTEsz*, ensopega amb nombroses dificultats.

A l'entrada *sabre* del *DECat* trobem una invitació a completar les informacions que hi són contingudes: «No obstant, veg. el que he dit a *GLAVI*.» Resulta, però, que *glavi* no té entrada independent, sinó que remet a *esglaiar*, a l'article del qual busquem endebades una referència a *sabre*. L'explicació de l'anomalia és que el *DECat* en aquest cas segueix al peu de la lletra l'entrada *sable* del *DCECH* («sin embargo, V. supra s. v. *GLADIO*»), on la remissió no és gratuïta. Citem de l'entrada *gladio* del *DCECH*: «... acaso no sin relación con el grupo eslavo ... que ha dado el internacional *sable*, cuya admitida etimología húngara es en realidad problemática». El mateix article del *DCECH* promet estudiar en el *DECat* una eventual filiació sorotàptica del llatí *GLADIUS*, promesa que va quedar incompleta.

—***sutás**, mot que no trobo als diccionaris catalans, i que no consta al *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana (CTILC)* de l'IEC, però que bé podria haver entrat en la llengua com a company de *dòlman*, *hússar*, *sabre* i *xacó*. Es tracta dels cordons que adornen el dòlman, dits en hongarès *sujtás* [ʃujtaːʃ] (*1a doc.: 1685*), denominació que ha entrat en francès (*sutache*) i en espanyol (*sutás*). El *sutás* espanyol no deu ser una paraula gaire freqüent: no figura als corpus textuais de la RAE, i el primer diccionari acadèmic de la llengua castellana que el recull és el *Diccionario manual e ilustrado*, del 1927.

—**xacó** (*1a doc.: no consta*). Es tracta de l'hongarès *csákó* [tʃaːkoː] que, segons la definició de Bruguera, és 'barret militar troncocònic amb visera', amb què es cobria, com diu Coromines, la cavalleria lleugera, o sigui, els *hússars*. Els etimòlegs hongaresos documenten *csákó* com a barret militar el primer terç del

segle XVIII, i segons Coromines el castellà usa *chacó* a partir de 1843. En hongarès, l'accent cau en la primera síl·laba de les paraules; l'accent agut del català *xacó* (i del cast. *chacó*) acusa una transmissió francesa.

LLATINISMES DE L'HONGARÈS

El recent diccionari etimològic hongarès, coordinat per Gábor Zaicz (Zaicz 2006), conté 8.670 entrades; segons l'índex final, confeccionat per Gábor Kiss, d'aquests 8.670 mots entrada gairebé 1.000 procedeixen del llatí. Amb una paraula, més del deu per cent del lèxic hongarès recollit pel nou diccionari és llatí. Els llatinismes apareixen en hongarès des del moment en què els dirigents d'aquest poble, arribat a la seva actual pàtria cap a la fi del segle IX, van decidir convertir-se al cristianisme i entre Bizanci i Roma van triar la darrera. La decisió va correspondre al príncep Géza (971-997), i la va dur a la pràctica el seu fill, sant Esteve, primer rei d'Hongria (1000-1038).

L'avançada del llatí era imparabile, i des del segle XVII el seu coneixement era indispensable per a tota persona culta. Era per això que aquestes persones, quan escrivien en hongarès, podien farcir els seus textos de llatinismes més o menys crus, com ho va fer el general Antal Esterházy, citat per G. Bárczi (Bárczi 1980: 156-157):

Míndezeket azért, commendáns uram, főkommendáns urunk ő kegyelmének ide való jöveteléig strictissime observálván, úgy hogy ezen kívül a kegyelmes urunkhoz ő Felségéhez és édes hazánkhoz való contestálandó hűségéhez képest maga industriája által, annyiszor említett praesidiumnak nagyobb hasznára lehet: semel pro semper dexteritásának recommendáltatik és commitáltatik, melyekhez (ekkorig való existimációjának nagy kiterjedésére) magát industriose alkalmaztatván, úgy folytassa az egész dolgokat, ahogy legjobban lehet.

Un vertader galimaties per a un hongarès d'avui, però segurament un text cristallí per al remitent i per al destinatari, que en situació de guerra certament no podien permetre's malentesos.

No deu sorprendre, doncs, que amb un mínim d'esforç es puguin crear construccions hongareses de substantiu combinat amb adjectiu que resultin familiars o fins i tot entenedores per a un parlant del català, una vegada aquest catalanoparlant sàpiga que l'hongarès anteposa l'adjectiu al substantiu: *intelligens kolléga*, *radikális politika*, *protestáns mentalitás*, *analfabéta diktátor*, *vulkanikus láva*, *impozáns kupola*, *dekadens tendencia*, *szimpatikus professzor*... Aquestes mateixes combinacions es converteixen en oracions copulatives (amb còpula zero) si invertim l'ordre dels dos elements i afegim article al substantiu: *a kolléga intelligens* 'el col·lega és intel·ligent', *a diktátor analfabéta* 'el dictador és analfabet'. Resulta una tasca una mica més difícil, però no gens

impossible, construir oracions hongareses amb predicat verbal que continguin només elements lèxics llatins, posem per cas *A minisztérium szubvencionálja a projektet* ('el ministeri subvenciona el projecte') o *Egy anekdotikus epizódról informálok* ('informo d'un episodi anecdòtic'), tot i que el significat d'aquestes ja deu ser menys clar per a un català. La dificultat d'interpretació resulta del fet que els manlleus llatins es flexionen en hongarès (*projekt-et, epizód-ról, szubvencionál-ja, informál-ok*), sense parlar dels entrebancs que representa l'ortografia o la pronúncia.

Els llatínismes de l'hongarès, contràriament als de les llengües romàniques, no eren sotmesos a la pressió morfològica d'uns mots dits «populars», és a dir, d'origen igualment llatí però modificats segons unes regles evolutives típiques: els noms poden conservar-se en la seva forma nominativa (*cirkusz, vulkanikus, szimpatikus, radikális, pestis, protestáns, vitalitás*) i els verbs no han de distribuir-se entre diversos paradigmes conjugacionals preexistents (normalment agafen el sufix *-ál*, vegeu els actuals *asszisztál, definiál, diskurál, interveniál, konkludál, produkál, reagál, revideál, tendál, variál*, etc.). I tot i que un català amb do de llengües pugui reconèixer en aquests verbs els seus *assistir, definir, discórrer, intervenir, concloure, produir, reagir, reveure, tendir, variar*, difícilment ho encertarà en intentar traduir-los, ja que gairebé sempre han sofert una restricció semàntica (així *asszisztál* no és senzillament 'presenciar', sinó fer-ho passivament i amb connivència, *diskurál* vol dir 'xerrar, fer-la petar', *interveniál* és 'intervenir prop d'algú', *konkludál* significa 'resumir en acabar una dissertació').

Prova de la pregonia influència que el llatí va exercir sobre l'hongarès és el fet que aquesta llengua hagi adaptat àdhuc sufixos llatins, productius fins avui: *-ista* (que forma adjectius i substantius), *-izmus* (per a formar substantius) i *-izál* (sufix verbal): *egyetemista* 'estudiant universitari', format a base de *egyetem* 'universitat'; *magyarizmus* 'hongarisme'; *atletizál* 'practicar l'atletisme', *urizál* 'senyorejar, presumir' (derivat d'*úr* 'senyor'). Hi ha també casos de falsa llatinització de manlleus de diversa procedència: *admirális, banális, zseniális* 'genial', *lojális* (del francès *loyal*); *briliáns, dilettáns, eklatáns* (del francès *éclatant*), *elegáns, frappáns, zsenáns* (del francès *gênant*); *patikus* 'apotecari', etc.

El flux incontrolat de llatínismes cap a l'hongarès es va frenar a l'últim terç del segle XVIII, quan va aparèixer un potent moviment de modernització i de depuració de la llengua pàtria. El llatí, conegut i usat encara (cal tenir present que l'oficialitat de l'hongarès es declara tot just el 1844), comença a recular, i el seu ús (o més aviat abús) pot tenir connotacions humorístiques, com és el cas d'un poema de Sándor Petőfi (1823-1849) en el qual el poeta nacional hongarès recorda parodiant els seus estudis, gens brillants. Recopilem el text destacant amb lletra cursiva els llatínismes, que en l'obra global del poeta són més aviat rars.

Diákpályám

Diligenter frequentáltam
Iskoláim egykoron,
Secundába ponált mégis
 Sok számár *professorom*.

A *poézisből* is ebbe
 Estem *inter alja*;
Absurdum pedig, de nagy, hogy
 Ennek kelljen állnia.

El sem *obliviscálnak*, mert
 Ha *ocasióm* akadt:
Kutyáliter infesztáltam
 E jó *dominusokat*.

Egynek *pláne...* no de mindhogy
 Szerelemb*istória*,
 Talán jobb lesz *in aeternum*
Sub rosa maradnia.

Csak *denique* mi közöttünk
Sine fine folyt a per,
S consilium abeundi
 Lett a vége *breviter*.

Ergo mentem és *vagáltam*
 A hazában szertesztét;
 Verte *tandem* a bal combom
 Kard... azaz hogy panganét.

Alguns dels llatinismes del text de damunt sobreviuen amb plena vitalitat (de vegades amb grafia modificada), com són ara *iskola* 'escola', *professzor* 'catedràtic d'universitat', *abszurdum* 'absurditat', *pláne* 'especialment, sobretot' (del llatí *plane*, que donà l'adverbi català *pla*), *história* 'episodi, història'. D'altres pertanyen a un lèxic hongarès culte i/o antiquat (*frekventál* 'visitar amb assiduitat', *szekunda* 'nota d'insuficient', *poézis* 'poesia', *ergo* 'per tant'); els restants (com també l'adverbi macarrònic *kutyáliter* 'a la manera dels gossos, feroçment', de *kutya* 'gos') resulten incomprensibles per a un parlant comú de l'hongarès actual desconexedor del llatí. Al mateix temps, és curiós d'observar com s'integren els llatinismes, fins i tot els més crus, al sistema morfosintàctic de la llengua receptora (*dominusokat*, amb marca de plural i desinència d'acusatiu; *vagáltam*, verb conjugat en pretèrit i primera persona del singular). El llatinismes poden entrar en compostos híbrids. Aquest és el cas del verb *obliviscál*, al primer vers de la tercera estrofa, que a més d'aparèixer conjugada (tercera persona del plural del present d'indicatiu) porta també (en el cas con-

cret, separat) el prefix perfectivitzador *el-* perquè el porta el verb hongarès corresponent *elfelejt*. Un altre compost híbrid és *szerелеmbistória* ‘història d’amor’ de la quarta estrofa. És justament aquesta adaptació la que pot fer difícil que un catalanoparlant reconegui de bones i primeres paraules ben semblants a les de la seva llengua.

UNA MENA DE CONCLUSIÓ

Les nostres indagacions han comprovat el que suposàvem: les coincidències lèxiques entre català i hongarès són poques, i les que hi ha són difícils de reconèixer per un catalanoparlant a causa de les peculiaritats fonètiques i morfosintàctiques de l’hongarès i canvis semàntics. La forta personalitat i el caràcter aïllat d’aquesta llengua fa improbable que pugui formar part del projecte europeu EuroCom, que, com diuen els autors del volum *EuroComRom*, vol «potenciar el plurilingüisme entre els europeus per la via de les competències lingüístiques receptives» (Clua *et alii* 2003: 9). Un hongarès que vol ser europeu de debò ha d’aprendre a fons, com a mínim, un idioma romànic, germànic o eslau, perquè una vegada enfrontat a la família indoeuropea, la seva pròpia llengua no constitueix base suficient per a desenvolupar les competències lingüístiques receptives.

KÁLMÁN FALUBA
Universitat Eötvös Loránd de Budapest

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ASZTALOS 1994: Lajos Asztalos, «¿Pode ser *coche* de orixe húngara?», *Verba*, 21, 339-445.
- BÁRCZI 2001: Géza Bárczi, *A magyar szókincs eredete*, Budapest, Tinta.
- BÁRCZI 1980: Géza Bárczi, *A magyar nyelv múltja és jelene*, Budapest, Gondolat.
- BENKŐ 1967-1984: Loránd Benkő (dir.), *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, Budapest, Akadémiai.
- BRUGUERA 1996: Jordi Bruguera i Talleda, *Diccionari etimològic*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- CALDERS 1979: Pere Calders, «El geni magiar», *Cròniques de la veritat oculta*, Barcelona, Edicions 62, 197-204.
- CLUA 2003: Esteve Clua / Pilar Estelrich / Horst G. Klein / Tilbert D. Stegman, *EuroComRom – Els set sedassos: Aprendre a llegir les llengües romàniques simultàniament*, Aquisgrà, Shaker.
- COROMINAS 1954-1957: *Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana*, Berna, Francke.

- COROMINAS 1973: Joan Corominas, *Breve diccionario de la lengua castellana*, 3a ed., Madrid, Gredos.
- COROMINAS 1980-1991: Joan Corominas / José Antonio Pascual, *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico*, Madrid, Gredos.
- COROMINES 1980-2001: Joan Coromines, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial.
- DCEC = COROMINAS 1954-1957.
- DCECH = COROMINAS 1980-1991.
- DECat = COROMINES 1980-2001.
- DIEC-2 = IEC 2007.
- ESz = ZAICZ 2006.
- FALUBA 1995: Kálmán Faluba, «Referencias al húngaro y a Hungría en el Diccionario de la Real Academia Española», *Tanulmányok Rózsa Zoltán tiszteletére*, Budapest, Mundus, 55-58.
- FOGARASI 1962: Miklós Fogarasi, «Cocchio e la sua origine ungherese», *Lingua nostra*, XXIII, 33-38.
- FOGARASI 1963: Miklós Fogarasi, «Ancora a proposito di cocchio», *Lingua nostra*, XXIV, 77-78.
- IEC 2007: Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed., Barcelona, Edicions 62, Enciclopèdia Catalana.
- KISS 1988: Lajos Kiss, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, 2a ed., Budapest, Akadémiai.
- MORVAY 1998: Károly Morvay, «Quandoque bonus dormitat Homerus (Notes etimològiques)», *Revista de Filologia Románica*, 15, 313-318.
- MORVAY 2005: Károly Morvay, «Maillol, Rippl-Rónai, profetes en llur terra?», *Revista de Catalunya*, núm. 212, desembre de 2005, 71-99.
- MTEsz = BENKŐ 1967-1984.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Diccionario de la lengua española*, 22a ed., Madrid, Espasa Calpe.
- TAMÁS 1966: Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapest, Akadémiai.
- TÓTFALUSI 2005: István Tótfalusi, *Idegenszó-tár. Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára*, Budapest, Tinta.
- ZAICZ 2006: Gábor Zaicz (dir.), *Etimológiai szótár*, Budapest, Tinta.

